

ნომადი ბართაია

ქამანდი და ქამანდარი

ქართულ ენაში არის ორი სხვადასხვა სემანტიკური დატვირთვის მქონე ლექსიკური ერთეული - **ქამანდი** და **ქამანდარი**. ორივე სპარსულ ნასესხობას წარმოადგენს. ქართულ ტექსტებში ისინი აღორძინების ხანიდან დასტურდება.

ქამანდი:

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ქამანდი განმარტებულია ასე:

ქამანდი-ი (ქამანდისა) [სპარს. ქამანდ “ყულფი“]. ცხოველის დასაჭერი ყულფიანი სასროლი თოკი. ჯოგსაც ესროლა ქამანდი, ქამანდს გაჰქონდა ზრიალი, ხუთი ქურანი გაბაბა, ხუთივე ხუთ-ხუთიანი (ხალხ.). ქამანდებში გაებათ გარეული ცხენი (ვაჟა). ფიგურ. გმირისეული მიუხვალა [მოურავს] ეშმაკობასა, მაგრამ თვითონაც ქამანდი ჰკრა (ს. მგალობ.)...

განსხვავებული განმარტება ამ სიტყვას სხვა ქართულ ლექსიკონებში არა აქვს.

ქართულ განმარტებით ლექსიკონში სწორად არის მითითებული, რომ ქამანდი არის სპარსული სიტყვა, სადაც იგი იწერება და იკითხება ასე: **كماند [kamand]**. მისი მნიშვნელობებია: 1. ქამანდი; მარყუჟი; 2. თოკის კიბე; ბაგირი; 3. მახე; 4. სადავე; პოეტ. **كماند زلف [kamand-e zolf]** - ზილფის ქამანდი; სატრფოს თმები; **زلف كماند [zolf-e kamand]** - ქამანდის ზილფი.

كماند آسا [kamand āsa (i)] — პოეტ. ქამანდის მსგავსი, ლასო, ქამანდი (სატრფოს თმა) (ი. რუბინჩიკი, 2012).

ქართულში **ქამანდი**-ის განმარტებასთან დაკავშირებით გვექნებოდა შემდეგი შენიშვნა. **ქამანდი**-ს ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით მხოლოდ საბრძოლო იარაღის მნიშვნელობა აქვს. სინამდვილეში კი, მსგავსად სპარსულისა, მას მეტაფორულად **სატრფოს ზილფის** გაგებაცა აქვს, რისი უამრავი მაგალითია ქართულ ტექსტებში; აი, ზოგი მათგანი:

“გოზაგარდახრილი **ქამანდი** და ტვერი შეხშირებული წარბი შეფრუმკვილ-შენასკნულ იქმნეს“ (რუსუდანიანი, 1957, 601, გვ. 22).

“იგ მარგალიტი ობოლი, კვლავ იაგუნდი რეული, მწვილდი გიშრისა, ქამანდი მოხლომით გამოზეული“ (ბარამგურიანი, 1958, გვ. 119, 2).

“განკვეთილმან რამე ვჰყო,

“შექამანდა თმანია“ (თუმანიშვილი, 1963, გვ. 182, 40; 1963).

“მკერდს მან კისერი მე მანკისერი

ქამანდი ზილფ შავით მან დამიბარა“ (ეშყი-ხონია, 1964, გვ. 18, 2).

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში შეტანილი უნდა იქნას **ქამანდი**-ის მეტაფორული განმარტებაც - **ზილფი** (სატრფოსი).

ქამანდარი:

ქართულ ენაში არის სპარსული ნასესხობა **ქამანდარი**-ი, რომელიც აღორძინების ხანის ძეგლებიდან დასტურდება. ქართული ენის განმარტებით

ლექსიკონში იგი განმარტებულია ასე: (ქამანდრისა) [სპარს. ქამანდარ “მშვილდოსანი”. 1. ქამანდის მსროლელი, - ჩუბინი. ფიგურ. თამარ ქალი ქალია, სიტყვის ქამანდარია (ხალხ.). 2. კუთხ. (მოხვევ. ხევესურ.) კარგი მსროლელი. გამართა თოფით ვარჯიშობა, რომელსაც მთის ხალხი ბავშვობიდანვე ეჩვეოდა და საუკეთესო “ქამანდრებად” გამოდიან... (ა. ყაზბეგი) (ქ ე გ ლ, 1950-1964). სხვა მნიშვნელობა ამ სიტყვას ქართულ ენაში არა აქვს.

როგორც ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშია მითითებული, **ქამანდარი** არის სპარსული სიტყვა. სპარსული ლექსიკონები მას ასე განმარტავენ: **کاماندار** [kāmāndār] - მოისარი, ჩუბინი (ი. რუბინჩიკი, 2012). **کاماند** [kāmānd] ორკომპონენტური კომპოზიტია, რომლის პირველი წევრია **کامان** [kāman] მნიშვნელობებით: 1. მშვილდი; 2. რკალი; 3. ასტრ. მშვილდოსანი; 4. თალი და **دستان** [dāstan] - **ქონა, ყოლა** ზმნის აწმყო დროის ფუძე - **دار** [dār].

ქართულში არის სიტყვა **ქამანი**, მაგრამ შეცვლილი შინაარსით, რომელსაც ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონი ასე განმარტავს: ქამანი (ქამანისა [სპარს. ქამან “მშვილდი”]) 1. მჭედლისა და დურგლის იარაღი - ბურღის გადასატრიალებელი მშვილდი. 2. ზოგი სიმებიანი ინსტრუმენტის გასმით საკრავი, ძუის ლარიანი მშვილდი, - ხეში. 3. “სუსტი მშვილდი” (საბა) (ქ ე გ ლ, 1950-1964).

საბა **ქამან**-ს ასე განმარტავს: სუსტი მშვილდი (ს.-ს. ორბელიანი, 1993).

ქამანის საბასეული განმარტება “სუსტი მშვილდი” არასწორია, რადგან ქამანი არის ხეში და არა მშვილდი.

არც ქართულ განმარტებით ლექსიკონშია **ქამანი** განმარტებული სწორად, რომლის მიხედვითაც ის არის “ბურღის გადასატრიალებელი მშვილდი”. თანაც იქვე აღნიშნულია, რომ ის იგივეა, რაც ხეში, რითაც ლექსიკონი წინააღმდეგობაში მოდის თავის თავთან. ამავე დროს, აზრობრივად ბუნდოვანია “ბურღის გადასატრიალებელი მშვილდი”. მშვილდმა როგორ უნდა გადაატრიალოს ბურღი? შინაარსობრივად სწორი იქნებოდა: ბურღის გადასატრიალებელი **ქამანი** (ხეში) და არა **მშვილდი**, რომელიც ქართულ ლექსიკონებში ასეა განმარტებული: **მშვილდი**-ი ისრის გასატყორცილი ძველებური იარაღი - დრეკადი რკალი, რომლის ბოლოებზედაც გადაჭიმულია ლარი (ქ ე გ ლ, 1950-1964).

მშვილდი სულ სხვა სემანტიკური დატვირთვის მქონე ლექსიკური ერთეულია.

ქართულ ლექსიკონებში ბოლომდე არ არის სწორად გაგებული **ქამანდის, ქამანდარისა** და **მექამანდის** მნიშვნელობები. მაგალითად, ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში **ქამანდარი** განმარტებულია ასე: **ქამანდის მსროლელი**, რაც არასწორია, რადგან **ქამანდარი** არის **ისრის** და არა **ქამანდის** მსროლელი.

განმარტებითი ლექსიკონის ეს შეცდომა შეიძლება მოდიოდეს დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსული ლექსიკონიდან, სადაც **ქამანდარი** განმარტებულია, როგორც **ქამანდის მსროლელი** (დ. ჩუბინაშვილი, 1984).

ასევე შეცდომითაა განმარტებული **ქამანდარი** იოსებ გრიშაშვილის “ქალაქურ ლექსიკონში” **ქამანდარი** — “მექამანდე, ქამანდის მომღები. “თამარ ქალი ქალია, სიტყვის ქამანდარია (ხალხ.)” (ი. გრიშაშვილი, 1997).

ამგვარად:

- ა) **ქამანდ**-ი სპარსულსა და ქართულ ენებში, გარდა **ქამანდ**-ისა, მეტაფორულად ნიშნავს **ზილფს** (სატრფოსი).
- ბ) **ქამანდარი** ნიშნავს არა **ქამანდის** მსროლელს, როგორც ეს ქართულ ლექსიკონებშია მოცემული, არამედ - **ისრის** მსროლელს.
- გ) ბუნდოვანია **ქამან**-ის ქართული ლექსიკონებისეული განმარტება - “ბურღის გადასატრიალებელი **მშვილდი**“. შინაარსობრივად სწორი იქნებოდა: ბურღის გადასატრიალებელი **ქამანი**.
ყოველივე ეს ასახული უნდა იყოს ქართულ ლექსიკონებში.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ანგარი, 1381** — ჰასან ანგარი, ფარჰანგე რუზე სოხან, თეჰრან, 1381
- გ. გვანცელაძე, 2013** — გ. გვანცელაძე, თ. გვანცელაძე, ნარკვევები აფხაზურ-ქართული შედარებითი მორფოლოგიიდან, I. ფრინველთა სახელები, ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, ქუთაისი, 2013.
- ი. გრიშაშვილი, 1997** - ი. გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, 1997.
- მოინი, 1382** - ფარჰანგე ფარსიე მოინ, თეჰრან - მოინის სპარსული ლექსიკონი, თეირანი.
- ს-ს. ორბელიანი, 1991 — 1993** — ს-ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, II, თბ., 1991-1993.
- რუბინჩიკი, 1985** - Персидско-русский словарь, под редакцией Рубинчика Ю. А., I-II, Москва, 1985.
- თ. სახოკია, 1979** - თ. სახოკია, ქართულ ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბ., 1979.
- ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2000** — ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 2000.
- ქ ე გ ლ, 1950 - 1964** - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, აკად. არნოლდ ჩიქობავას რედაქციით, თბ., 1950-1964.
- ი. ქობალავა, 1980** - ი. ქობალავა, ზოგიერთი ტიპის ხმაბაძვითი სიტყვის წარმოებისათვის ქართულში, საქ. მეცნ. აკადემიის აკად. არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბ., 2000.
- ა. ღლონტი, 1984** — ა. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984.
- არნ. ჩიქობავა, 1938** - არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1938.
- დ. ჩუბინაშვილი 1984** — დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.
- გ. ხორნაული, 2000** - გ. ხორნაული, ფშაური ლექსიკონი, თბ., 2000.

NOMADI BARTAIA

KAMANDI AND KAMANDARI

The article discusses the Persian borrowings of the second stream (XVI-XVIII cc.) of the new Persian vocabulary in Georgian language: kamandi and kamandari.

a) Kamandi in Persian and Georgian languages, besides lasso, metaphorically means hair hook (of beloved person).

b) Kamandari means not a thrower of kamandi (lasso), like this is given in the Georgian dictionaries, but – an arrow shooter.

c) The definition of Georgian dictionaries for kaman – a bow for turning of a drill, is vague, an arch for turning of a drill would be more correct from the point of view of contents.

All of these should be reflected in the Georgian dictionaries.